

försett med enstaka konstföremål. Liknande kritik mot det man menade var ett överflödssamhälle syns i Louise Wallenbergs kapitel. Där är det 1930-talets film som står i fokus för undersökningen, filmer som på olika sätt pekar på det problematiska med lyxen. Och med lyx avsåg man här ett sorts överflöd, men Wallenberg pekar också på det komplexa förhållandet till lyxen inom det socialdemokratiskt präglade Sverige. Antologin har därmed rört sig alltmer mot samtiden och lyxens vara eller inte vara och dess politiska karaktär blir här extra tydlig. Ulrika Berglund spinner vidare på Wallenbergs diskussioner om landet Lagom och dess ambivalenta inställning till lyxkonsumtion. I det här antologins sista kapitel är det folkhemsperioden som undersöks tillsammans med det svenska lyxmodets utformning. Det allmänna samhällsklimatet förespråkade ett mode för vardagsplagg, praktiska och vardagliga, medan det som benämndes som ”lyx” fick stå tillbaka. Istället, menar Berglund, var det ett internationellt lyxmode, *haute couture*, som tog plats på scenen. I det här kapitlet diskuteras även det svenska i kontrast mot ett internationellt mode.

Samtliga artiklar i antologin kretsar kring lyxen som kontextuell. Lyxen är, menar man, socialt och historiskt bestämd. Det är alltså detta som är avgörande för vad lyx är – eller inte är. Begreppets relativa karaktär är med andra ord både en utgångspunkt för och ett resultat av studierna som utgör antologins innehåll. För att återknyta till Sahlins Louis Vuitton-väska avslöjar debatten om den att dessa frågor inte på något sätt är nya. Liknande frågor har under de senaste fyra århundraderna stötts, blötts och hanterats på olika sätt. Lyxvaror har och kommer alltid att brukas som statusmarkörer och som särskiljare. Och att detta ämne är känsligt i ett samhälle som under lång tid strävade efter klasslöshet avslöjas inte minst i den debatt som en väska väckte. Här blir även dubbelmoralen tydlig. Beroende på vilket kön och vilken klass eller samhällsposition man hade blev man bestraffad eller urskuldad på olika vis för de investeringar man gjort i föremål. Flera av artiklarna förhåller sig till och handlar om de olika överflödsförordningar som var så vanligt förekom-

mande under 16-, 17- och 1800-talen, men som egentligen var helt tandlösa i bekämpandet av det som definierades som lyxkonsumtion. Även senare politiska begränsningar, om än inte lika uttalade som under tidigare århundraden, stod sig slätt mot detta *begär* efter lyx. Men att lyxen också kunde vara ett *behov* utreds inte närmare i de olika artiklarna, och hade kunnat utvecklas. Dessa två behöver inte heller operera skilda från varandra utan samverkar och skapar ett konsumtionsamhälle. På samma sätt hade det svenska fått utredas och fördjupas. Fanns det ett särskilt *svenskt* begär, såsom antologins titel antyder?

Författarna till kapitlen i antologin har genomfört sina undersökningar med stringens och just de olika resonemangen kring vad begreppet lyx fylls med för innehåll och hur detta kan exemplifieras i den undersökta tiden är särskilt bra. Resonemangen som förs följs till slut och det är spännande att se hur man vrider och vänder på liknande frågeställningar och perspektiv. *Det svenska begäret* är en mycket läsvärd och lättillgänglig bok, även för den som inte redan har ett intresse av eller är insatt i diskussionerna kring lyxkonsumtionens kulturhistoria. Som sådan fyller den helt klart ett tomrum, inte bara i undervisningen av universitets- eller högskolestudenter utan också för en bredare läsekrets.

Marie Steinrud, Stockholm

Peter Ullgren: *En makalös historia. Magnus Gabriel De la Gardies uppgång och fall*. Norstedts, Stockholm 2015. 327 s., ill. ISBN 978-91-13040-83-7.

Som ett ”grumligt rödvin”, ja så beskriver Peter Ullgren med egna ord inledningsvis hur hans bok *En makalös historia. Magnus Gabriel De la Gardies uppgång och fall* bitvis kan uppfattas. Hur är en text skriven som är som ett grumligt rödvin, undrar jag? Och vad vill en författare uppnå med att skriva grumligt? Med dessa frågor i bakhuvudet har jag läst Peter Ullgrens ny-

utkomna bok om greven och statsmannen Magnus Gabriel De la Gardie (1622–86).

Det var en välkommen nyhet för mig, och jag tror för många med mig, att det skrivits en ny bok om Magnus Gabriel De la Gardie. De la Gardie är en märkligt underbeforskad person och en person vars biografi verkligen saknas. Det är därför något av en besvikelse när Ullgren redan tidigt i sin bok markerar att vi – i likhet med honom själv – som hoppats på ett gediget biografiskt verk om Magnus Gabriel De la Gardie får fortsätta att göra det. Ullgrens ambition är istället att i populärvetenskaplig form ”visa hur Magnus Gabriel betecknar en särskild epok i vår historia och hur den aristokratiska kulturen och livsstilen gestaltade sig” (s. 21). Huvudpersonen blir på så sätt ett nyckelhål genom vilket vi kikar in på något större. Detta är en god nog ambition.

Det är en i hög grad kulturhistoriskt inriktad bok Ullgren har skrivit. Trots att författaren inte har ambitionen att skriva en heltäckande biografi har han valt att följa biografins kronologiska ordning och börjar med en teckning av släkten De la Gardies ankomst till Sverige och dess sedan rätt häpnadsväckande karriär i det sena 1500-talet och tidiga 1600-talet. Fars och farfars framgångar ledde framåt och blev utgångspunkt för Magnus Gabriels på många sätt framgångsrika karriär. Grunden hade därmed lagts och Ullgren beskriver formandet av en aristokrat i det svenska stormaktsväldet. En elege ska ges för hur Ullgren lyfter fram hur såväl Magnus Gabriels mor Ebba Brahe och hans far Jakob agerar var för sig, och ibland tillsammans, för att stärka sonens framtidsutsikter. Ett smolk i glädjebägaren – för att använda en flitigt utnyttjad metafor i Ullgrens bok – är dock att medan Ebba i sina ambitioner beskrivs som en ”beräkande maktmänniska” (s. 63), som var ”driven” (s. 103) och inte drog sig ”för att intrigera” (s. 103) förhöll sig Jakob ”rutinerat” i sina råd till sonen (s. 93). Ebba stred för sina barn, det är alldeles klart, men var sätten hon gjorde det på mer förkastliga i någon mening än hennes makes kan man undra? Berättelsen går sedan vidare via krigsmeritering, hovliv och det lysande äktenskapet med drottningens kusin Maria Eufrosyne

av Pfalz. En del av fascinationen för Magnus Gabriels liv, och som jag delar med Peter Ullgren, ligger i det som också Ullgren valt att betona i bokens titel: hans uppgång och fall. Närmare bestämt skulle man kunna tala om hans uppgångar och fall, för hans liv rymde både en onåd under drottning Kristinas tid, och ytterligare en mot slutet av livet under Karl XI:s regim. Denna berg-och-dal-banekarriär som De la Gardie fick uppleva utgör med rätta ett huvudtema i boken. Här finns alltså en spännande och, skulle jag vilja säga, viktig historia att berätta. Här finns också, vilket Ullgren riktigt påpekar, ett rikt källmaterial att gräva i. Det är upplagt för en spännande bok.

Författarens metod att använda en person för att berätta om ett större sammanhang finns det inget att invända emot. Det är ganska vanligt inom biografiskrivande och i mina ögon är det en av biografigenrens stora fördelar – möjligheten att skapa intresse för ett skeende eller en företeelse genom att få det berättat genom en person. Men det är något som inte fungerar i Ullgrens text. En sak är det som han kanske själv menar med grumligheten. I läsningen kommer jag återkommande på mig själv med att undra vart Magnus Gabriel tagit vägen, eller smått irriterat fråga mig vad den utveckling jag för tillfället sitter och läser har med saken att göra? Till slut undrar jag vad ”saken” egentligen är. Vad är det här en bok om? Som exempel: det 16-sidiga kapitlet betitlat *En krigande aristokrat* berör under en sida den krigande aristokraten Magnus Gabriel men handlar i övrigt om drottning Kristinas myndighet, om fylleri, om de fyra kroppsvätskorna, frosseri, och diverse annat. Kapitlet *Stridsrop och hastig krutrök* handlar om religion, filosofen Descartes och Magnus Gabriels relation till drottningen. Mycket av det som skrivs är både intressant och lärorikt men problemet är bristen på fokus. Vem och vad är det en bok om? Rubrikerna och dispositionen pekar åt ett håll men innehållet ofta åt ett annat.

Ett annat problem med boken är språket. Här vimlar av metaforer – somliga lyckade, andra mindre lyckade, men totalt sett alldeles för många. Några exempel är anglicismen att Magnus Gabriel var ”en lös kanon” och det

märkliga uttrycket ”Tabula rasa tornade upp sig för rikskanslern”. Här finns också uttryck som används på ett ibland nytt och dessvärre förvirrande sätt, till exempel Karl Gustaf av Pfalz ”beslut, mot Wrangels bättre vetande, att krossa Prag” (s. 145). På sidan 157 får vi veta att händelserna vid 1650 års riksdag ”levde kvar länge i böndernas mannaminnen” och på sidan 277 sägs kryptiskt att ”[d]rar vi mycket förenklat ut roten av detta” så utgjorde Läckö grevskap ett stort landområde. Metaforerna och uttrycken är sannolikt där för att skapa läsvärde, men intrycket blir att författaren har ansträngt sig för mycket och konstlat till texten. Det blir bitvis oklart vad han menar.

Ett ytterligare problem, som möjligen hänger samman med den populärvetenskapliga ambitionen, är att jag blir tveksam till hur väl underbyggda vissa påståenden är. I ett sammanhang beskriver Ullgren mycket målande hur Magnus Gabriel kände sig, bland annat påstås han inombords ha känt det ”som om han gick på tunn is som när som helst riskerade att brista” (s. 132). När Magnus Gabriel utsågs till häradshövding, trots att han saknade juridisk skolning, vet Ullgren att detta inte ledde till några sömnlösa nätter för bokens huvudperson (s. 137). När drottningen (s. 139) vid ett tillfälle föreslog De la Gardie att ha ett samtal med Lennart Torstensson kom den senare att ”dundrande” slå i Magnus Gabriel vikten av att bege sig till fronten. Det finns fler exempel. Hur vet Peter Ullgren detta? Jag betvivlar inte att Magnus Gabriel sannolikt inte låg sömnlös över att bli häradshövding, och det är fullt möjligt att Torstensson dundrade i sitt tal – och det kan väl visst hända att Magnus Gabriel kände att han var ute på tunn is. Men vet Peter Ullgren det eller är det extrapolerat för att skapa läsvärde?

Det är tyvärr rätt signifikativt för Ullgrens bok att hans egen beskrivning av hur hans bok bitvis är som ett grumligt rödvin tar sig uttryck i en metafor. Frågan kvarstår dock varför han valt att skriva på ett sätt som gör att huvudpersonen kommer så i skymundan under långa partier av boken. Det är synd för det känns som en missad möjlighet. När det nu finns ett så rikt källmaterial varför inte istället utgå mer från det och låta

Magnus Gabriel De la Gardie stå helt i fokus? Det måste inte för den skull bli en heltäckande biografi, och skulle inte hindra att huvudpersonen främst fick vara den som det skrevs en större historia om. Som det är nu finns det för många lösa trådar, för många berättelser om stort och smått, som aldrig riktigt bildar något helt. Det gör också att när författaren (s. 291) konstaterar att Magnus Gabriel är ”vår mest tragiske aristokratiska antihjälte” så förstår jag inte varför? På vilket sätt är han en tragisk antihjälte?

Jag förstår att *En makalös historia* inte i första hand vänder sig till professionella historiker utan till en bredare läsekrets av historieintresserade. Om den finner en bred läsekrets och på så sätt bidrar till ett ökat intresse för, och en ökad kunskap om, det svenska 1600-talet, skulle det göra mig uppriktigt glad, men också överraskad. Jag blir gärna överraskad.

Svante Norrhem, Lund

Bengt Bergius: *Tal om läckerheter*. Jakob Christensson (red.). Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm 2015. 580 s., ill. ISBN 978-91-86573-51-5.

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien fortsätter sin bokutgivning genom att i en praktvolym publicera Bengt Bergius ”Tal om läckerheter – både i sig själva sådana och för sådana ansedda genom Folkslags bruk och inbillning”, ursprungligen hållet för Kungliga Vetenskapsakademien 1780. Med företal av Gunnar Broberg och Bengt Jonsell, och en längre introduktion av bokens redaktör Jakob Christensson tas läsaren med på en närmare sexhundra sidig utflykt i det sena 1700-talets vetenskapliga front på det kulinäriska området.

Bengt Bergius var liksom sin bror Peter Jonas en av centralgestalterna i det sena 1700-talets Kungliga Vetenskapsakademien. Båda var oerhört ambitiösa. Bergius ägnade under tidigare år sina mödor åt mera nyttoinriktade sidor av livsmedelsområdet som ängsskötsel och lanthus-